

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มหาวิทยาลัยถือเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ทางด้านวิชาการ ส่งเสริมการเรียนการสอน การวิจัย การบริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงศึกษาธิการ แต่ละมหาวิทยาลัยได้ตระหนักถึงบทบาทของการผลิตบัณฑิตที่มีการจัดการเรียนการสอนอย่างมีคุณภาพควบคู่ไปกับการผลิตผลงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติได้ รัฐบาลจึงมีนโยบายเร่งด่วนให้สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ดำเนินการจัดโครงการเกี่ยวกับการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมการวิจัยในอุดมศึกษาและการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติขึ้น ซึ่งการดำเนินโครงการจะให้ความสำคัญกับ “การเพิ่มสมรรถนะการผลิตผลงานและบุคลากรวิจัยของกลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย” ให้สูงขึ้น ควบคู่กับ “การส่งเสริมการวิจัยในมหาวิทยาลัยทุกกลุ่มอย่างกว้างขวาง” เพื่อสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการเร่งพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยของประเทศสู่ระดับนานาชาติหรือระดับโลก (world-class university) และเพื่อส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษา การวิจัยพัฒนาและการฝึกอบรม/ประชุมวิชาการในระดับภูมิภาค (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 2552: 1)

ดังนั้น โครงการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ จึงได้ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล ทั้งในเรื่องการพัฒนาความเป็นเลิศและการแก้ปัญหาของประเทศ โดยให้เกิดผลผลิตและผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจน อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพอุดมศึกษาของประเทศ และสนับสนุนการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (บัลลังก์ โรหิตเสถียร และ นงศิริณี โมลีเก 2552: ออนไลน์) ซึ่งภายหลังจากที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายจรินทร์ ลักษณวิศิษฎ์ เปิดเผยหลังประชุมคณะกรรมการอำนวยการ โครงการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติว่า เป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยได้ประกาศ 9 มหาวิทยาลัยของไทย เป็นมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติปี 2553 โดยถือหลักเกณฑ์สำคัญที่สุดคือ ต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่ติดลำดับไม่ต่ำกว่า 1 ใน 500 ที่มีการประกาศมหาวิทยาลัยของโลก หากไม่ติด 1 ใน 500 จะต้องเข้าเกณฑ์อย่างน้อย 3 ประการ คือ (1) มีผลงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ในฐานข้อมูลระดับนานาชาติโดยภาพรวม เช่น ฐานข้อมูล Scopus ไม่ต่ำกว่า

500 เรื่อง ใน 5 ปี ล่าสุด (2) ผลงานวิจัยต้องมีความโดดเด่นอย่างน้อย 2 ใน 5 สาขาวิชาหลัก (3) จะต้องมียุทธศาสตร์ที่จับปริญญาดอกไม่ว่า 40 เปอร์เซ็นต์ของอาจารย์ทั้งหมดในมหาวิทยาลัย ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยที่เข้าเกณฑ์ที่จะได้รับการประกาศเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ซึ่งได้มีมหาวิทยาลัยเสนอเข้ารับการพิจารณา 15 มหาวิทยาลัย ที่ประชุมได้พิจารณาตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ โดยถือหลักเกณฑ์สำคัญ จากการพิจารณาทั้งหมด พบว่ามีด้วยกัน 9 มหาวิทยาลัยที่เข้าเกณฑ์ และคณะกรรมการมีมติให้ได้รับการประกาศเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2553 ซึ่งถือว่าเป็นปีแรกของประเทศไทยที่ได้มีการประกาศมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติขึ้น มีดังนี้คือ 1) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2) มหาวิทยาลัยมหิดล 3) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 5) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 6) มหาวิทยาลัยขอนแก่น 7) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 8) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และ 9) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 2552: 2)

การแสดงถึงความเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติของมหาวิทยาลัย 9 แห่งข้างต้น จะต้องมีการบริหารจัดการการศึกษาตามเกณฑ์ที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กำหนด ดังนั้นส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถานที่จัดเก็บและรวบรวมความรู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้บริการ โดยเป็นหน่วยงานหนึ่งที่สังกัดภายในมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการให้บริการทางด้านวิชาการและมีทิศทางการดำเนินงานตามนโยบายของมหาวิทยาลัยของตนที่ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ใช้บริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเรียนการสอนและการวิจัย ในการเป็นแหล่งสนับสนุนทรัพยากรสารสนเทศทุกประเภท ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อทัศนวัสดุ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์ต่างๆ ที่ส่งเสริมการเรียนการสอนและการวิจัย เพื่อช่วยพัฒนาความเป็นเลิศทางวิชาการให้แก่มหาวิทยาลัย บรรณารักษ์งานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศจึงมีบทบาทในการจัดหาและรวบรวมทรัพยากรสารสนเทศดังกล่าว ให้ครบถ้วนตามความจำเป็นและอย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องมีเนื้อหาที่ถูกต้อง ทันต่อความต้องการ มีปริมาณที่เหมาะสม และมีความทันสมัยต่อการใช้งาน

ด้วยวิทยาการที่ก้าวหน้าด้านการพิมพ์ การสื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศ ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการจัดพิมพ์มีราคาสูงขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการผลิตทรัพยากรสารสนเทศอย่างต่อเนื่อง จากฉบับพิมพ์ไปสู่ฉบับอิเล็กทรอนิกส์หรือที่เรียกว่า ทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ กล่าวคือ เป็นทรัพยากรหรือบริการที่จำเป็นต้องใช้คอมพิวเตอร์สำหรับการเข้าถึงการจัดการหรือการทำสำเนา โดยผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้จากกระยะไกล และเข้าถึงได้โดยตรง (University of Texas Arlington Library, 2014: online) เช่น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) วารสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-journal) เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรสารสนเทศประเภทนี้ มีแนวโน้มที่จะได้รับความ

นิยมจากผู้ให้บริการเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ไม่มีข้อจำกัดเรื่องระยะทาง ระยะเวลา มีความถูกต้องและทันสมัย ครอบคลุมเนื้อหาที่ผู้ใช้งานต้องการ ซึ่งมีหลากหลายวิชา สามารถจัดเก็บได้ในปริมาณมหาศาล และผู้ให้บริการก็สามารถเข้าถึงได้จำนวนมากพร้อมกันในเวลาเดียวกันได้ (อรรถัย วาริสะอาด 2544: 46) ทั้งนี้มีสิ่งที่เอื้ออำนวยให้ทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ก้าวเข้ามามีบทบาทในการบริการของห้องสมุด เช่น ทรัพยากรสิ่งพิมพ์ มีราคาสูงขึ้น ความต้องการสารสนเทศที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลาของผู้ใช้ ห้องสมุดจึงพยายามจัดหาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาให้บริการเพื่อตอบสนองต่อผู้ให้บริการให้มากที่สุด จนกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของห้องสมุด (Evans and Saponaro, 2005: 2)

เนื่องจากการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ครอบคลุมถึงกระบวนการในการจัดหาทรัพยากรเพื่อให้บริการ โดยมีการจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อการจัดหาทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของผู้ใช้ภายในวงเงินงบประมาณที่มีอยู่ (ประยงค์ พัฒนกิจจำรูญ 2554: 4-5; คณะทำงานฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา 2553: 1) อีกทั้งการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์จะมีผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรห้องสมุดโดยภาพรวม ทั้งเรื่องของนโยบาย งบประมาณ สัดส่วนของทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์และทรัพยากรรูปแบบอื่นๆ ในห้องสมุดที่มีการให้บริการ (พุลทรัพย์ ชื่นตา 2548: 2) ดังเหตุผลสนับสนุนจาก แอลบิตซ์และเบรนแนน (Albitz and Brennan, 2012: 92) ได้กล่าวว่า งบประมาณสำหรับการซื้อทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ของห้องสมุดส่วนใหญ่ ไม่ได้มาจากแหล่งงบประมาณอื่นที่ได้เพิ่มเติม หากแต่งบประมาณยังได้เท่าเดิมหรือลดลง แต่จะต้องมีการบริหารจัดการใหม่ เพื่อให้ครอบคลุมค่าใช้จ่ายของเนื้อหาเดียวกันในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ จะเห็นได้ว่าเมื่อทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์มีราคาสูง หากไม่มีการบริหารจัดการที่ดี อาจเกิดความไม่คุ้มค่าในการใช้งบประมาณ ดังนั้นหากมีแนวทางการบริหารจัดการที่ดีในมุมมองใหม่ มีการศึกษารอบด้าน โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่ด้านนโยบายการพัฒนา งบประมาณ รวมไปถึงงานระดับปฏิบัติการได้แก่ วิธีการคัดเลือก วิธีการจัดหา/จัดซื้อ รวมทั้งปัญหาและผลกระทบอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นก็จะสามารถนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ของห้องสมุดได้

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาเรื่องการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยใน โครงการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่ดี ที่มีส่วนสำคัญในการประสบความสำเร็จของการศึกษา ซึ่งผลของการวิจัยจะเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินงานด้านการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์สำหรับห้องสมุดมหาวิทยาลัยอื่นๆ ต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ

2.2 เพื่อศึกษาปัญหาการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 ขอบเขตเนื้อหา ทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) วารสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-journal) และฐานข้อมูลออนไลน์ที่บอกรับ ซึ่งได้มาด้วยการจัดซื้อ ไม่รวมทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่ผลิตขึ้นเองและฐานข้อมูลที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) บอกรับ

3.2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บรรณารักษ์ตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดกลาง และบรรณารักษ์ตำแหน่งหัวหน้าห้องสมุดคณะที่มีการจัดหาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ในมหาวิทยาลัยของรัฐที่ได้รับประกาศให้เป็นมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ปี 2553 จากโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ จำนวน 9 แห่ง คือ 1) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2) มหาวิทยาลัยมหิดล 3) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 5) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 6) มหาวิทยาลัยขอนแก่น 7) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 8) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และ 9) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

4.1 ทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ (electronic resources) หมายถึง ทรัพยากรสารสนเทศที่อยู่ในรูปหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) วารสารอิเล็กทรอนิกส์ (e-journal) และฐานข้อมูลออนไลน์ที่บอกรับ ซึ่งได้มาด้วยการจัดซื้อ ไม่รวมทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่ผลิตขึ้นเองและฐานข้อมูลออนไลน์ที่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) บอกรับ

4.2 การพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศ (collection development) หมายถึง การจัดทำนโยบาย การจัดสรรงบประมาณ ตลอดจนกระบวนการดำเนินงานเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ที่มีคุณภาพ ซึ่งในที่นี้ประกอบด้วยกระบวนการการคัดเลือก วิธีการเสนอ

รายชื่อเพื่อการคัดเลือก หลักเกณฑ์การประเมินเพื่อการคัดเลือก การคัดเลือกการบอกรับวารสารอิเล็กทรอนิกส์ควบคู่กับวารสารฉบับพิมพ์ การจัดหาโดยวิธีการจัดซื้อ/บอกรับ การพิจารณาและขั้นตอนการบอกรับ หลักการพิจารณาการต่ออายุ/การยกเลิกการเป็นสมาชิกทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ และการบอกรับทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์แบบภาคีสมาชิก (consortium) หรือความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายในมหาวิทยาลัย

4.3 มหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ (national research university) หมายถึง มหาวิทยาลัยที่ผ่านเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกจากโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้รับประกาศเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2553 จำนวน 9 แห่ง คือ 1) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2) มหาวิทยาลัยมหิดล 3) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 4) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 5) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 6) มหาวิทยาลัยขอนแก่น 7) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 8) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และ 9) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์และแนวปฏิบัติด้านการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ต่อห้องสมุดมหาวิทยาลัย ทั้งห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่ต้องการเข้าสู่การเป็นห้องสมุดมหาวิทยาลัยวิจัยไทยและห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่อยู่ในสถานะห้องสมุดมหาวิทยาลัยวิจัยไทยแล้ว นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ในด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการจัดซื้อทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ให้ได้ประโยชน์อย่างสูงสุด ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือด้านการพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ต่อไป